

Wróblewski, Jan

Przyczynki do dziejów bibliotek gminnych i punktów bibliotecznych w województwie olsztyńskim w latach 1948-1950

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 427-436

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jan Wróblewski

FRZYCZYNNKI DO DZIEJÓW BIBLIOTEK GMINNYCH I PUNKTÓW BIBLIOTECZNYCH W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1948—1950

W zakładaniu i rozwoju sieci bibliotek publicznych na podstawie dekretu o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi z 17 kwietnia 1946 roku, pierwszeństwo dano bibliotekom powiatowym. Na terenie woj. olsztyńskiego biblioteki powiatowe zaczęto organizować w 1946, a zakończono w 1948 roku (ostatnie z nich powstały w Nidzicy, Kętrzynie i Węgorzewie)¹. Następnie przystąpiono do organizowania bibliotek gminnych i rozbudowy sieci punktów bibliotecznych². Pierwsza sieć bibliotek gminnych w Polsce została zorganizowana już w 1947 roku na Kielecczyźnie, gdzie 21 grudnia w Rejowskich Nagłowicach dokonano symbolicznego otwarcia 237 bibliotek gmin wiejskich i miejskich. W tym roku rozpoczęły również starania o stworzenie bibliotek na swoim terenie samorządy w innych województwach, zwłaszcza w gdańskim, łódzkim, krakowskim, lubelskim i pomorskim. Akcję tę na początku 1948 roku poparło państwo, prelinując w planie inwestycyjnym kwotę w wysokości 300 milionów złotych według starej waluty. Przygotowania do organizacji bibliotek gminnych i punktów bibliotecznych w skali krajowej rozpoczęto od zwołanej w dniach 5—6 lipca 1948 roku przez Ministerstwo Oświaty w porozumieniu z Kancelarią Rady Państwa specjalnej konferencji o charakterze organizacyjnym, w której wzięli udział: przewodniczący komisji oświatowych wojewódzkich rad narodowych, naczelnicy samorządowych wydziałów wojewódzkich oraz kierownicy referatów bibliotek w kuratoriach okręgów szkolnych³. Wyniki dyskusji zostały wzięte pod uwagę w okólniku Rady Państwa z 21 lipca 1948 roku w sprawie zakładania bibliotek gminnych oraz w okólniku Ministra Oświaty z 29 lipca 1948 roku⁴. Wydane ogólniki ustalały zasady: 1) współpracy rad narodowych w akcji organizowania nowych bibliotek gminnych; 2) udziału władz szkolnych w organizacji sieci bibliotek gminnych; 3) organizacji punktów bibliotecznych; 4) uroczystości otwarcia bibliotek gminnych i punktów bibliotecznych.

Równocześnie podano do wiadomości rozdzielnik bibliotek gminnych na rok 1948 w ramach planu inwestycyjnego. Zawierał on łącznie 1500 projektowanych bibliotek gminnych. Prezydya gminnych rad narodowych zostały zobowiązane do „zbadania wysokości sum wstawionych do budżetu na akcję

---

1 Zob. J. Wróblewski, *Publiczne biblioteki powszechne województwa olsztyńskiego w latach 1946—1959*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1961, nr 1, ss. 71—72.

2 Na terenie województwa olsztyńskiego pierwsze punkty biblioteczne powstały w 1947 r.; zakładano je przeważnie w miejscowościach, gdzie znajdowała się siedziba gminy.

3 Kierownikiem referatu bibliotek KOS w Olsztynie był wówczas dr Jan Majewski.

4 Ponadto wyszły jeszcze dwa okólniki Ministerstwa Oświaty o charakterze organizacyjnym: okólnik z 23 XI 1948 r., nr NDB/P-5441/48 i okólnik z 23 XII 1948 r., nr NDB/P-6304/48.

biblioteczną, zbadania możliwości lokalowych, zorientowania się, czy są kandydaci na bibliotekarzy oraz przygotowania przy pomocy komisji oświatowych bibliotecznych odpowiednich wniosków na plenarne posiedzenie Rady⁵. Uchwałą, powołującą bibliotekę gminną w 1948 względnie w 1949 roku, przesyłano do prezydium powiatowej rady narodowej, ta zobowiązana była materialem z całego powiatu, zaopatrzonej własnymi uwagami, przesyłać w terminie do 15 września do prezydium wojewódzkiej rady narodowej. Na prezydium wojewódzkich rad narodowych spadał obowiązek przedstawienia kuratoriom okręgów szkolnych rozdzielnika bibliotek gminnych i po uzgodnieniu do 10 października przesłać go Ministerstwu Oświaty.

Tak więc zakładanie bibliotek gminnych planowano rozpocząć od najniższego szczebla, od uchwały odnośnych gminnych rad narodowych⁵. Po załatwieniu spraw na szczeblu gmin i powiatów, podobnie jak w innych województwach, został opracowany projekt sieci bibliotek gminnych w woj. olsztyńskim. Obejmował on 82 gminy wiejskie i miejskie. Projekt ten uległ nieznacznej korekcie Ministerstwa Oświaty, które skreśliło z rozdzielnika bibliotek gminnych na rok 1948 następujące gminy: Giżycko (miejska), Dobre Miasto (miejska), Lidzbark Warmiński, Barczewo, Pisz i Biskupiec⁶.

Ze względu na wielką liczbę zgłoszeń projektowaną liczbę bibliotek gminnych trzeba było zwiększyć w skali kraju do 1600. Zwiększono je w następujących województwach: białostockim o 1, olsztyńskim o 1, szczecińskim o 48, wrocławskim o 3, śląskim o 33, krakowskim o 3 i rzeszowskim o 11⁷.

Za sprawne i terminowe przeprowadzenie całej akcji były odpowiedzialne prezydium wojewódzkich rad narodowych. Skarb Państwa fundował księgozbiór dla każdej biblioteki gminnej wartości około 200 000 zł (wg starej waluty). Jednakże przydział księgozbioru był uzależniony od następujących warunków: 1) dostarczenia odpowiedniego lokalu na pomieszczenie biblioteki wraz z oświetleniem i opałem; 2) dostarczenia odpowiedniego sprzętu (zamykane szafy lub, jeżeli lokal będzie należycie zabezpieczony, otwarte regały biblioteczne); 3) wyszukania odpowiedniego kandydata na kierownika biblioteki gminnej; 4) opłacenia kosztów udziału kandydata na bibliotekarza w kursie bibliotekarskim.

Natomiast do obowiązków Ministerstwa Oświaty należało: 1) ustalenie wykazu książek dla bibliotek gminnych; 2) zakupienie książek, zorganizowanie ich oprawy i ekspedycji; 3) wyposażenie bibliotek w druki biblioteczne; 4) wyszkolenie kandydatów na bibliotekarzy; 5) opracowanie instrukcji dla kierowników bibliotek powiatowych, gminnych i punktów bibliotecznych.

Z ustalonej listy około 480 tytułów książek udało się zakupić 455. Struktura ich była następująca: książki dla dzieci i młodzieży — 140 (30%), lite-

⁵ Na ślady takich uchwał udało się natrafić w pow. pasłęckim. Dotyczyły one gmin: Dobry i Wilczęta (Zob. Z. Frąckiewicz, *Rozwój i działalność bibliotek publicznych w powiecie pasłęckim w latach 1926—1975*. Maszynopis pracy magisterskiej, napisanej w Zakładzie Bibliotekoznawstwa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, Olsztyn 1979, ss. 30, 133).

⁶ Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (WAPO), Kuratorium Okręgu Szkolnego (KOS),teczka 98, k. 46. Wykaz gmin (wiejskich i miejskich), które w 1943 r. zorganizują biblioteki gminne na mocy uchwał, powziętych przez gminne rady narodowe. Załącznik do pisma KOS olsztyńskiego z 27 IX 1948 r.

⁷ W ostatecznej więc wersji rozdzielnik krajowy przedstawiał się następująco na poszczególne województwa: warszawskie — 130, łódzkie — 110, lubelskie — 110, białostockie — 65, olsztyńskie — 76, gdańskie — 58, pomorskie — 90, szczecińskie — 193, poznańskie — 190, wrocławskie — 171, śląskie — 193, krakowskie — 99, rzeszowskie — 95 (zob. J. Janiczek, *Nowy etap nad upowszechnieniem książki*, Bibliotekarz, 1949, nr 1—2, s. 7).

ratura piękna dla dorosłych — 175 (40%), książki popularnonaukowe — 140 (30%). W zamówionych specjalnie księgach inwentarzowych wydrukowano około 300 pozycji wraz z wszystkimi danymi bibliograficznymi. Zorganizowano w skali krajowej 47 sześciodniowych kursów dla kandydatów na kierowników bibliotek gminnych (przeszkolono 1800 osób) oraz przeprowadzono 308 dwudniowych konferencji dla ponad 18 000 kierowników punktów bibliotecznych⁸.

W województwie olsztyńskim kurs dla kierowników bibliotek gminnych zorganizowano w Ostródzie, w lokalu Wojewódzkiego Ośrodka Kultury Fizycznej przy ul. 3 Maja 20. Pierwszy turnus trwał od 18 do 23 października (ukończyło go 41 osób), drugi od 25 do 30 października 1948 roku (37 uczestników)⁹. Natomiast konferencje dla kandydatów na kierowników punktów bibliotecznych odbywały się w poszczególnych powiatach¹⁰. Były to przede wszystkim nauczyciele, tylko w nielicznych wypadkach rolnicy i gospodynie domowe. Tak np. na szkoleniu w Mrągowie, które odbyło się w dniach 8 i 9 stycznia 1949 roku, wzięło udział 35 osób (24 mężczyzn i 11 kobiet). Wykształcenie średnie posiadała 1 osoba, zaś 34 miały wykształcenie podstawowe¹¹.

Dla ułatwienia pracy na kursach i konferencjach Ministerstwo Oświaty wydało ośmiostronicową broszurkę pt. *Wskazówki dla kierownika gminnej biblioteki publicznej* (nakład 3000 egz.) oraz szesnastostronicową broszurę pt. *Tymczasowe wskazówki dla kierownika punktu bibliotecznego w ramach akcji zainicjowanej przez Komitet Upowszechniania Książki* (nakład 20 000 egz.).

Mając już prace przygotowawcze za sobą można było przystąpić do otwarcia zaprojektowanych bibliotek i punktów bibliotecznych. Początkowo zaplanowano uroczyste otwarcia bibliotek gminnych na dzień 19 grudnia 1948 roku, ale ze względu na przesunięcie obrad kongresu jednocy PPR i PPS, nowy termin został ustalony na 16 stycznia 1949 r.

Sprawami przygotowań do uroczystego otwarcia bibliotek gminnych zajmowano się w wielu instancjach¹². Powołano nawet komitety organizacyjne.

8 J. Janiczek, op. cit., s. 7.

9 Życie Olsztyńskie, 1948, nr 298 z 28 X, s. 4.

10 WAPO, KOS, teczka 96, Sprawozdania z działalności powiatowych bibliotek publicznych w okręgu szkolnym za l. 1947—1950. I tak np. w Biskupcu konferencja odbyła się 10—11 I 1949 r. i zostały na niej opracowane następujące zagadnienia: 1. Rola książki i biblioteki w dzisiejszej rzeczywistości; 2. Organizacja sieci bibliotek we własnym powiecie; 3. Wstępne czynności kierownika punktu w związku z organizowaniem punktu; 4. Organizacja punktu bibliotecznego; 5. Technika pracy w punkcie; 6. Czynności związane z odbiorem książek z biblioteki; 7. Propaganda książki i praca z książką; 8. Praktyczne zapoznanie się z techniką wypożyczania książek. Poza tym był wygłoszony referat nt. *Problemy socjalizacji wsi, prowadzonej drogą czytelnictwa i bibliotek*. Prelegenci: inspektor szkolny — Antoni Mich, podinspektor O.i.K.D. — Jan Sapka, kierownik biblioteki powiatowej — Halna Bartkowska.

10 I wieczorem uczestnicy obejrżeli *Zakazane piosenki*, w drugim dniu pobrali z biblioteki przydzielone komplety książek dla punktów bibliotecznych (k. 46). Zachowały się również sprawozdania z konferencji w Giżycku, Piszcu i Węgorzewie.

11 W. Gołowicz, *Mrągowskie biblioteki publiczne, cz. I. Laty 1946—1950. Organizacja i działalność*. Praca napisana na konkurs ogłoszony przez Zarząd Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i redakcję „Warmii i Mazur” w związku z 30-leciem bibliotek publicznych woj. olsztyńskiego, Mrągowo 1975, s. 103. Maszynopis w posiadaniu Miejskiej Biblioteki Publicznej w Mrągowie.

12 Mamy m.in. odbicie tych spraw w protokołach z posiedzeń Komisji Kulturalno-Oświatowej Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej OWRN). Protokół nr 1 z 10 I 1949 i protokół nr 2 z 14 I 1949 r. W tym ostatnim czytamy: „Wiceprzewodniczący, ob. Gornik, otwierając posiedzenie mówi, że tematem obrad będzie szczegółowe omówienie uroczystości otwarcia pu-

Wilhelm Janczewski, organizator i pierwszy kierownik biblioteki gminnej w Nowej Różance, pow. Kętrzyn, tak wspomina:

„Po powrocie z kursu w Ostródzie powołałem komitet organizacyjny, który zajął się intensywnym przygotowaniem do otwarcia biblioteki. Skład komitetu: Marian Umbras, Antoni Stoma, Henryk Piworowicz, Janina Dudo, Helena Pietkiewicz, Maria Orłowska, Piotr Pietkiewicz, Helena Krzysztoń. Wymienieni aktywiści byli również czytelnikami”¹³.

Celem uroczystości, podczas których otwarto w kraju 1600 bibliotek gminnych i uruchomiono 20 000 punktów bibliotecznych, było zwrócenie uwagi „całego społeczeństwa na przeprowadzoną w szerokiej skali akcji upowszechnienia kultury oraz na troskę władz naczelnych o udostępnienie dobrej książki ogółowi obywateli w myśl zasad ustalonych w dekreście o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi”. Ponadto uroczystości te miały „propagować czytelnictwo wśród szerokich mas” i „być pierwszym etapem systematycznej akcji propagowania pracy z książką jako narzędziem kształtowania światopoglądu, upowszechnienia wartości kulturalnych i doskonalenia sprawności zawodowej”¹⁴.

Centralna uroczystość krajowa odbyła się we wsi Pustelnik, gmina Wielkie Dębe, pow. mińsko-mazowiecki. Podobne uroczystości odbyły się w poszczególnych województwach. W woj. olsztyńskim uroczystość otwarcia 76 bibliotek gminnych i 600 punktów bibliotecznych miała miejsce na terenie powiatu olsztyńskiego, w Lamkowie, rodzinnej wsi delegata Towarzystwa Czytelników Ludowych na Warmię, organizatora bibliotek polskich w końcu ubiegłego wieku, Franciszka Szczepańskiego¹⁵. W uroczystości wzięli udział najwyżsi przedstawiciele lokalnych władz administracyjnych, samorządowych i partyjnych. Symbolicznego aktu otwarcia dokonał przewodniczący Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, inż. Jan Koss. O tej pięknej uroczystości pisała olsztyńska prasa¹⁶. Pozostała ona również we wspomnieniach

blicznych bibliotek gminnych i punktów na terenie naszego województwa. Uroczystość ta odbędzie się w gminie Lamkowo pow. Olsztyn, na którą zostali zaproszeni liczni przedstawiciele władz i urzędów z województwa olsztyńskiego, gen. Moczarem, na czele, oraz przedstawiciele partii politycznych, wojska, związków zawodowych i organizacji społecznych. Z komisji Kulturalno-Oświatowej OWRN udział wezmą: ob. ob. Kuźnicki, Majewski i Górnik. Otwarcia dokona Przewodniczący OWRN, jako najwyższy przedstawiciel organizującego tę uroczystość na Warmii i Mazurach samorządu terytorialnego.

Ustalono, że na program uroczystości składać się będą dwie części. Pierwsza obejmie przemówienie przewodniczącego OWRN, przedstawicieli władz centralnych z Warszawy, przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej w Lamkowie i przedstawiciela partii politycznych. Drugą część wypełnią występy artystyczne młodzieży miejscowej oraz zespołu artystycznego Uniwersytetu Ludowego w Morągu” (Zob. WAPO, OWRN, t. 84, k. 2).

13 Wypowiedź pisemna W. Janczewskiego z Kętrzyna.

14 Uroczystość otwarcia bibliotek gminnych i punktów bibliotecznych. Wytyczne Ministerstwa Oświaty. (Zob. W. Gołowiec, *Miągowskie biblioteki*, s. 10).

15 Jakkolwiek nigdzie nie znaleziono bezpośredniej wiadomości, że ze względu na osobę Szczepańskiego zorganizowano uroczystości wojewódzkie w Lamkowie, to jednak do tego twierdzenia upoważniają wytyczne Ministerstwa Oświaty, które zalecało: „Uroczystość z udziałem przedstawicieli czynników państwowych, partyjnych i społecznych w skali województwa należy zorganizować w jednej z gmin, która wyróżniła się szczególnie w pracy nad wzorowym zorganizowaniem biblioteki oraz zasługuje na wyróżnienie ze względu na inne osiągnięcia w akcji kulturalnej i gospodarczej. W miarę możliwości należy wytypować do tego celu miejscowość, której nazwa jest nadto związana z tradycjami walk o wyzwolenie społeczne i narodowe, względnie, która była miejscem urodzenia lub działalności jakiegoś wybitnego pisarza, artysty, działacza społecznego czy t. p.”.

16 *Życie Olsztyńskie*, 1948, nr 16.

uczestników. Jan Boenigk, ówczesny dyrektor Warmińskiego Uniwersytetu Ludowego, tak wspomina:

„Pamiętam jak — zakładano pierwsze biblioteki gminne. I uroczystość otwarcia pierwszej biblioteki gminnej w woj. olsztyńskim we wsi Lamkowo, w mroźnym dniu 16 stycznia 1949 roku. W uroczystości tej udział brali przedstawiciele władz wojewódzkich i powiatu olsztyńskiego. Gremialnie uczestniczyła wieś, starsi, którzy pamiętali Franciszka Szczepańskiego, gorącego patriotę i niezmordowanego krzewiciela polskiej książki i prasy w latach niewoli, oraz młodzież. Część artystyczna uroczystości była przeglądem dorobku miejscowej młodzieży szkolnej. Uczestniczyła również młodzież Uniwersytetu Ludowego z Jurkowego Młyna pod Morągiem z programem opartym na twórczości Adama Mickiewicza. Recytowano fragmenty z *Pana Tadeusza* i zainscenizowano koncert Jankiela. Podróż z Morąga do Lamkowa odbyliśmy zwykłą ciężarówką, krytą mocno posiatkowaną starą plandeką. Jakoś nikomu nie przychodziło na myśl, aby oponować, z obawy przed nabawieniem się grypy. A dzień był mroźny”¹⁷.

Uroczystość ta znalazła ślad w zapoczątkowanej w tym dniu kronice biblioteki gminnej.

W tym dniu odbywało się już na mniejszą skalę uroczyste otwieranie bibliotek gminnych w poszczególnych powiatach województwa.

W powiecie kętrzyńskim odbyło się uroczyste otwarcie biblioteki gminnej w Nowej Różance z siedzibą w Sińcu, połączone z akademią ku czci Adama Mickiewicza. Akademia odbyła się w świetlicy, na której było obecnych ponad 200 osób. Na sali zawieszono hasło: „Niech żyje ofensywa kulturalna”, w holu umieszczono plakat propagujący czytelnictwo. Częścią oficjalną kierował wójt. Przemówienia wygłosili: kierowniczka biblioteki powiatowej, Kazimiera Wojno-Orańska i kierownik biblioteki gminnej, Wilhelm Janczewski¹⁸. Miejscowy chór, który działał w ramach zajęć świetlicowych przy bibliotece, odśpiewał na zakończenie *Kantatę ku czci Adama Mickiewicza*¹⁹.

Obok bibliotek gminnych uruchamiano także punkty biblioteczne. W skali krajowej zaplanowano utworzenie 20 000 takich punktów, z tego w województwie olsztyńskim otwarto ich 600. Również punkty biblioteczne otwierano uroczyście. Zachowały się sprawozdania z otwarcia punktów bibliotecznych w Grabowie i Czaszkowie w powiecie mrągowskim. Pierwszy z nich otwarto 16 stycznia 1949 roku; w uroczystości otwarcia uczestniczyło 60 osób, w tym 25 to młodzież szkolna. Obecni byli: sołtys, przedstawiciele partii, przedstawiciele Samopomocy Chłopskiej.

Otwarcie punktu bibliotecznego w Czaszkowie miało miejsce 23 stycznia 1949 roku. W czasie uroczystości uchwalono i zatwierdzono regulamin oraz uchwalono wpisowe i składki dla członków, po czym 9 osób wypożyczyło książki²⁰.

Punkt biblioteczny w Czaszkowie miał wielkie ambicje w upowszechnianiu czytelnictwa, o czym świadczy specjalnie opracowany regulamin. Ponieważ taki regulamin jest już dzisiaj unikatem, publikujemy go w aneksie 1.

17 J. Boenigk, *Ściętła w mroku nie gaśły*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1972, nr 24, s. 3.

18 Zachował się tekst tego ostatniego przemówienia (odpis w posiadaniu autora niniejszego artykułu).

19 Informacja pisemna Wilhelma Janczewskiego z Kętrzyna.

20 Miejska Biblioteka Publiczna w Mrągowie, Sprawozdania z otwarcia bibliotek i punktów bibliotecznych. Autor dziękuje Wacławowi Gołowiczowi za udostępnienie materiałów.

Według stanu z 1 lutego 1949 roku tylko jedenaście gmin na terenie województwa nie posiadało ani biblioteki gminnej, ani punktu bibliotecznego. Były to następujące gminy: Dąbrowa, pow. Bartoszyce; Bażyny, pow. Braniewo; Górowo-wieś; Lidzbark-wieś; Muszaki, pow. Nidzica; Rożyńsk, pow. Pisz; Grzęda, pow. Biskupiec; Radostowo, pow. Biskupiec; Iława-wieś; Różnowo, pow. Iława i Szczytno-wieś²¹.

Natomiast na początku lipca 1949 roku na terenie województwa było 77 wiejskich bibliotek gminnych. Ich rozmieszczenie w poszczególnych powiatach przedstawiono w aneksie 2.

W grudniu 1949 roku w województwie działało 45 bibliotek powiatowych i miejskich, 81 bibliotek gminnych i 658 punktów bibliecznych. W placówkach tych znajdowało się łącznie 205 594 tomów księgozbioru²².

W roku 1950 przystąpiono do otwarcia pozostałych bibliotek gminnych²³. Pełną sieć zorganizowanych bibliotek gminnych na terenie województwa olsztyńskiego przedstawia aneks 3.

Tak więc skutecznie przeprowadzona akcja zorganizowania bibliotek gminnych (wiejskich i miejskich) w oparciu o powstałe wcześniej biblioteki powiatowe zakończyła budowę wszystkich ogniw sieci bibliecznej (w międzyczasie powstawały także biblioteki wojewódzkie) w myśl obowiązującego dekretu z 17 kwietnia 1946 roku. Było to wielkie osiągnięcie. Jak stwierdziła Jadwiga Kołodziejska: „Był to niewątpliwie triumf postępowych tradycji w bibliotekarstwie polskim, rezultat wieloletnich prac i zabiegów w okresie międzywojennym, sprawdzian rzetelnej znajomości praw rozwojowych nowoczesnego społeczeństwa”²⁴. Książka mogła wreszcie dotrzeć pod wiejską strzechę i stać się chlebem powszednim. Szczególne znaczenie miało to na Ziemiach Odzyskanych, a więc również na terenie województwa olsztyńskiego. Tutaj bowiem, gdzie książka polska miała bogate tradycje, a w okresie pruskiego panowania zasużyła się w walce o język ojczysty i samowiedzę narodową, teraz przyszło jej odegrać ważną rolę w kulturalnym zagospodarowaniu tych ziem, w repolonizacji i integracji nowego społeczeństwa²⁵. Dlatego też organizowane z okazji otwierania placówek bibliecznych uroczystości miały szczególną wymowę. Znalazły się bowiem na nich obok elementów społecznych również akcenty narodowe. Tak było w czasie centralnej uroczy-

21 Zob. J. Wróblewski, *Publiczne biblioteki powszechne*, s. 75.

22 WAPO, KOS,teczka 98, k. 78, Załącznik do pisma Referatu Bibliotek KOS w Olsztynie, 22229/50.

23 Zob. J. Wróblewski, *Publiczne biblioteki powszechne*, ss. 75–76.

24 J. Kołodziejska, *Publiczne biblioteki samorządowe w okresie międzywojennym*, Warszawa 1967, s. 150.

25 W 1947 r. na łamach czasopisma „Bibliotekarz”, nr 5/6, s. 77, ukazał się apel: „Książka polska dla Ziemi Odzyskanych. Zbiorowym wysiłkiem musimy zaopatrzyć bogato w dobrą lekturę te ziemie przez wieki oderwane od polskiej wspólnoty kulturalnej. Książka ugruntuje polskość Ziemi Odzyskanych”. Podobne akcenty znajdujemy w piśmie wojewody olsztyńskiego z 11 XII 1947 r. do przewodniczących wydziałów powiatowych i prezydenta m. Olsztyna: „Zagadnienie bibliotek ma szczególne znaczenie na Ziemiach Odzyskanych, gdzie książka polska winna być ponadto jednym z podstawowych czynników repolonizacyjnych i usunąć z rąk ludności autochtonicznej książkę niemiecką”. Również w notatce z Biskupca, zatytułowanej *Przez bibliotekę do unifikacji narodowej* czytamy: „Dotarcie dobrej polskiej książki do każdego zakątka miejskiego i wiejskiego, zwłaszcza w sprzyjającej porze zimowej, ułatwiłoby i przyspieszyłoby repolonizowanie autochtonów oraz stałoby się najlepszym środkiem do zunifikowania wszystkich Polaków na tej ziemi w jedną rodzinę” (*Wiadomości Mazurskie*, 1946, nr 281, s. 3).

stości w Lamkowie, jak i w innych miejscowościach, gdzie wygłaszano piękne przemówienia i referaty, śpiewano hymn narodowy i *Rotę*²⁶.

26 Np. przewodniczący OWRN inż. Jan Koss w swoim przemówieniu podkreślił „różnicę w traktowaniu ludu wiejskiego przez dawne rządy obszarników i kapitalistów, które obawiały się światła nauki i kultury w masach chłopskich i obecnych rządów Polski Ludowej, które dla polskiego ludu oddają w całym kraju w dniu dzisiejszym kilka tysięcy (!) bibliotek, zawierających około miliona książek noszących chłopu wiedzę i kulturę. Tylko bowiem światły i świadomy celu obywatel szybciej i pewniej doprowadzi Polskę do socjalizmu. Szczególnie tu, na ziemiach Warmii i Mazur, książka polska ma dużą rolę do spełnienia. Tu bowiem Niemiec usiłował zniszczyć kulturę polską i wydrzeć ludności, mówiącej po polsku, Jej język macierzysty”. (Życie Olsztyńskie, 1949, nr 16). Akcenty społeczne znajdowały się w referacie Bogusława Jaszczaka pt. *Oświata i kultura w Polsce Ludowej*, wygłoszonego na otwarciu punktu bibliotecznego w Nawiadach, gdzie „zostało podkreślone znaczenie tej ważnej chwili, kiedy biblioteki w całej Polsce rozpoczęły tę wielką pracę nad upowszechnieniem kultury i budowaniem demokracji kulturalnej, nad kształtowaniem nowego typu człowieka, który nie będzie się kierował zasadami sobkostwa i egoizmu. Biblioteka Gminna w Nawiadach zmobilizuje wszystkie siły, żeby wyrobić potrzebę czytania książki, pęd do samokształcenia wśród robotników i chłopów małorolnych”. Natomiast w takich miejscowościach w powiecie mrągowskim jak Mikołajki, Ruciane, Czaszkowo, Woźnice, Popowo, Lembruk podczas tych uroczystości uczestnicy śpiewali *Rotę* i hymn narodowy. (MBP w Mrągowie, Sprawozdania z otwarcia bibliotek i punktów biblioteczných).

ANEKS 1

Regulamin dla Biblioteki Gromadzkiej w Cackowie [dziś Czaszkowie] — pkt. rozdz. 13

1. Biblioteka otwarta w soboty i niedziele każdego tygodnia w roku od godz. 14.00 do godz. 16.00.
2. Z biblioteki może korzystać każdy obywatel R.P., który wpíše się na członka biblioteki i wpłaci do kasy:
  - a) wpisowe w stosunku rocznym 50 zł,
  - b) abonament miesięczny w wysokości 10 zł.
3. W czasie przebywania w sali bibliotecznój należy:
  - a) zachować spokój — rozmawiać tylko półgłosem.
  - b) nie przeszkadzać współczytelnikom w czytaniu,
  - c) nie być pijanym lub pić wódkę w sali bibliotecznój.
4. Książka musi być najdalej w przeciągu jednego miesiąca zwrócona w takim stanie, jaką czytelnik wypożyczył, to znaczy nie poplamiona i nie uszkodzona.
5. Uszkodzona książka podlega opłacie równowartości nowej książki.
6. Lekkomysłne niszczenie książki podlega karze, a winni przekroczenia będą odpowiadać przed sądem za sabotaż, gdyż książka stanowi własność Skarbu Państwa.
7. Do czytania książki starać się ręce mieć czyste.
8. Książkę przy czytaniu nie wolno przelamywać i kart zaginać, gdyż książka się niszczy.
9. Zgłaszać kierownikowi biblioteki, jakiego czytelnik życzy sobie czytać książki z podaniem autora i tytułu książki.

Kierownik Biblioteki
pkt. rozdz. 13 w Cackowie
(—) Barczuk

Źródło: Miejska Biblioteka Publiczna w Mrągowie, Sprawozdania z otwarcia bibliotek i punktów biblioteczných.

ANEKS 2

Roźmieszczenie wiejskich bibliotek gminnych
w poszczególnych powiatach województwa olsztyńskiego — 4 lipca 1949 roku

Bartoszycki: Gallny (kierownik: Eugenia Jarocka), Sępólno (Zofia Januszko);
Braniewski: Frombork (Jan Tarasiuk), Lelkowo (Jan Turek), Pieniężno (Olgierd Licho-
dziejewski);

Giżycki: Giżycko — wieś (Marian Osenkowski), Miłki (Wacław Białobrzewski), Ryn — m.
(Irena Gołębiowska), Ryn — w. (w Rudówce — Wiktor Borejko), Sterławki Wielkie (Zofia
Szyplło), Talki (Natalia Dobkowska), Wygminy (Janina Wereszczyńska);

Górowski: Bukowiec (Świętosław Rudy), Kandyty (Aldona Wierzchowska), Pieszkowo (Ry-
szard Bitowt), Wojciechy (Klara Kosteczko);

Kętrzyński: Barciały (Antonina Lizak), Korsze (Bronisław Zinkiewicz), Nowa Różanka
(w Sińcu — Wilhelm Janczewski), Srokowo (Kazimierz Rodziewicz);

Lidzbarski: Dobre Miasto (Maria Łukantowa), Kiwity (Helena Haładudówna), Kłębowo
(Władysław Gruszka), Lubomino (Eleonora Rogalska), Piotraszewo (Roman Dobrański), Runowo
(Piotr Wojtkiewicz), Świątki (Kazimiera Grabowska);

Morański: Miłakowo (Jadwiga Kuć), Słonecznik (Bolesław Kulakowski), Zalewo (Aleksander
Skrodzki);

Mrańkowski: Baranowo (Bogusław Jaszczak), Mikołajki (Wanda Bielewicz), Sorkwity (Jan
Banaszewski), Ukta (Armin Hammermeister), Wyszembork (Helena Hryniewiecka);

Nidzicki: Jedwabno (Anna Martyniak), Szkotowo (Emil Wilczewski);

Olsztyński: Barczewo — m. (Franciszek Iwanowski), Butryny (Sabina Płocharczyk), Dywity
(Mikołaj Kraszewski), Gietrzwałd (Andrzej Samulowski), Jonkowo (Jan Szymański), Klebark Wielki
(Halina Malinowska), Lamkowo (Edmund Stolz), Marcinkowo (w Purdle — Klara Pawłowska),
Ramsowo (Adam Przeorski), Stawiguda (Barbara Sadłowska);

Ostródzki: Biesal (Irena Witkowska), Dąbrówno (Maria Benedyka), Łukta (Edward Za-
wieszka), Olsztynek — w. (Wiera Majewska), Tyrowo (Napoleon Dereszkiwicz);

Pasięcki: Dobry (Jan Ożubko), Młynary (Irena Kolanik), Rogajny (Stanisław Buško);

Piski: Biała — m. (Feliksa Laudańska), Biała — gm. (w Kożuchach — Kazimierz Skwarski),
Drygala (Cecylia Panichowska), Kumielsk (w Guzkach — Daniel Niesterkowski), Orzysz — m.
(Włodzimierz Zarski), Orzysz — gm. (w Nowych Gutach — Stanisław Zawistowski);

Reszelski: Biskupiec (Maria Ostrowska), Czerwonka (Józef Siemieńczuk), Franknowo (Bo-
gumila Kossakowska), Jeziorany (Janina Krasowska), Kolno (Leonard Wiśniewski), Reszel (Anna
Karczewska);

Suski: Jędrychowo (Stefan Dymkowski), Kisielice (Zygmunt Pajewski), Piotrkowo (Euge-
niusz Kowalski), Rudzienice (Irena Danielczuk);

Szczyeński: Dźwierzuty (Janina Pocięchówna), Rozogi (Halina Zawadzka), Wielbark (Nina
Piotrowicz);

Węgorzewski: Banie Mazurskie (Eugeniusz Rudź), Budry (Czesław Gąglewski), Kutry (An-
toni Kossakowski).

Źródło: WAPO, KOS, teczka 98, k. 72—73.

ANEKS 3
Biblioteki miejskie i gminne woj. olsztyńskiego w 1950 roku

Powiat	Biblioteki miejskie	Biblioteki gminne
1	2	3
Bartoszycki	Bartoszyce	Żydowo-Dąbrowa, Galiny, Sępopol, Sokolica
Biskupiecki	Biskupiec, Bisztynek Jeziorany, Reszel	Czerwonka, Franknowo, Grzęda (w Bisztyнку), Klewno (w Reszlu), Kołno, Lutry, Radostowo, Rzeck
Braniewski	Braniewo, Orneta	Bażyńny, Chruściel, Frombork, Lechowo, Lelkowo, Nowa Pasieka, Pieniężno, Płoskinia, Wola Lipowska
Działdowski	Działdowo, Lidzbark Welski	Działdowo-wieś, Burkat gm. Filice, Hłowo, Kiełpiny, Lidzbark-wieś, Płośnica, Rybno, Zabiny
Giżycki	Giżycko, Ryn	Giżycko, Miłki, Ryn, Talki, Sterławki Wielkie, Wydmyny
Górowski	Górowo Iławeckie	Bukowiec, Galiny, Górowo II., Kandyty, Pieszkowo, Wojciechy
Iławski	Iława, Prabuty, Susz	Gdakowo, Iława-wieś, Jędrychowo, Kisielice, Klimy, Piotrkowo (w Redakach), Różnowo, Rudzienice
Kętrzyński	Kętrzyn	Barciany, Bezlawki, Korsze, Bobrowo, Biedaszki, Kraskowo, Sątoczno, Skandawa, Nowa Różanka, Srokowo, Winda
Lidzbarski	Lidzbark, Dobre Miasto	Dobre Miasto, Kiwity, Kłębowo, Lidzbark, Lubomino, Piotraszewo, Rumowo, Świętki
Morański	Morań	Boguchwały, Boreczno, Bramka (Żabi Róg), Królewio (Łączno), Małdyty, Miłkowo, Myślice, Słonecznik, St. Dzierzgoń, Zalewo
Mragowski	Mragowo, Mikołajki	Baranowo, Marcinkowo, Nawiady, Piecki, Rybno, Sorkwity, Ukta, Woźnice, Wyszembork
Nidzicki	Nidzica	Jedwabno, Kozłowo, Muszaki, Wały (Kot), Napiwoda, Szkotowo, Szkudań (Kanigowo)
Nowomiejski	Nowe Miasto, Lubawa	Grodziczno, Kurzętnik, Lubawa, Łąkosz, Marzęcice, Mroczno, N. Miasto (Pacótko), Nowy Dwór Bratiański (Gryżliny), Prątnica, Rożental
Olsztyński	Barczewo	Butryny, Dwyty, Gietrzwałd, Jonkowo, Klebark, Lamkowo, Purda, Ramsowo, Stawiguda

1	2	3
Ostródzki	Ostróda, Olsztynek	Biesal, Łukta, Dąbrówno, Grunwald, Miłomłyn, Olsztynek, Ostróda (Kajkowo), Pietrzwałd, Szyldak, Tyrowo, Waplewo
Pasięcki	Pasięk	Dobry, Jelonki, Marianka, Młynary, Ryehliki, Wilczęta, Rogajny (Żytno), Zielonka Pasięcka.
Piski	Biała Piska, Orzysz, Pisz	Biała Piska (Kozuchy), Drozdowo (Dąbrówka), Drygały, Kumielsk (Guzki), Orzysz (Nowe Guty), Stare Guty gm. Pisz, Rożyńsk (Bzury), Trzonki, Wejsuny, Wiertel
Szczyciński	Szczytno	Dźwierzuty, Kobuły, Lipowiec, Pasym, Rańsk (Arżyny), Rozogi, Szczytno, Świętajny, Wielbark
Węgorzewski	Węgorzewo	Banie Mazurskie, Budry, Pozezdrze, Radzieje, Węgielsztyn, Kruglanki, Kutry, Olszewo, Węgorzewo

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE DER GEMEINDEBIBLIOTHEKEN
UND BIBLIOTHEKSPUNKTE IN DER WOJEWODSCHAFT OLSZTYN
(1948—1950)

Zusammenfassung

Der Verfasser knüpft an die ganz Polen umfassende Aktion, an ein Netz von öffentlichen Bibliotheken zu schaffen, Er führt Quellenmaterial an, das die Verhältnisse und das Klima charakterisieren, unter denen die ersten Gemeindebibliotheken und Bibliothekspunkte in der Wojewodschaft Olsztyn entstanden. Die zentralen Feierlichkeiten aus Anlass der Eröffnung von 76 Gemeindebibliotheken und 600 Bibliothekspunkten fanden am 16. Januar 1949 im Dorfe Lamkowo in der Wojewodschaft Olsztyn statt. Ähnliche Feierlichkeiten fanden überall da statt, wo Bibliotheken eröffnet wurden. Veröffentlicht wurde das Verzeichnis der ersten Gemeindebibliotheken in der Wojewodschaft (mit Anführung der Namen der Bibliothekare), das Verzeichnis der Stadt und Gemeindebibliotheken, die im Jahre 1950 tätig waren sowie eine einmalige Ordnung des Bibliothekspunktes in Czaszkowo.